

Je to až s podivem, ale pomíneme-li podnětný a bohužel dodnes nedocenený příspěvek Františka Vrhela,¹ tzv. romské problematice se na Ústavu etnologie FF UK, resp. jeho předchůdcích,² vlastně nikdy nikdo nevěnoval.³ Pozoruhodné, ba až zarážející je to především proto, že podle mnohých představují právě Romové/Cikáni pro tuzemce jedny z oněch prototypických Jiných — tedy těch, kteří v obecné poloze jsou, anebo ještě nedávno byli, hlavním předmětem etnologického zájmu. Po monotematických číslech⁴ věnovaných „Bulharsku (nejen) v etnologické perspektivě“ (*Studia Ethnologica Pragensia* 7, 2, 2016), „Evropské etnologii dnes“ (*SEP* 8, 1, 2017) a „Tram-pingu z etnologické perspektivy“ (*SEP* 8, 2, 2017) tak byla romská problematika, coby tematický svorník dalšího čísla, víceméně jasnou volbou.

Kolekce studií které tvoří jádro čísla je pestrá, a to nejen tematicky a areálově, ale i metodologicky resp. aplikovanými přístupy, jakož i dobou vzniku. Číslo zahajuje studie „Gypsy categories of men: lexicon and attitudes“, zabývající se vztahem jazykových a kulturních kategorií u Cikánů (*Gypsies*) Wernera Cohna, berlínského rodáka a emeritního profesora University of British Columbia, která zde mj. reprezentuje jeden z proudů americké, kulturní antropologii velmi blízké, sociologie sedmdesátých let minulého století — ačkoli totiž u nás vychází takříkajíc ve světové premiéře, sepsána byla již před mnoha lety, resp. desítkami let; kdy přesně, neví už ani autor, který na dotaz po určení data vzniku napsal: „I did this paper some decades ago —

-
- 1 Vrhel, F. 1986, Romština: sociolingvistický modelling, *Zpravodaj Koordinované sítě vědeckých informací pro etnografii a folkloristiku. Materiály k problematice etnických skupin na území ČSSR — Cikáni v průmyslovém městě (problematika adaptace a asimilace)*, pp. 88–96.
 - 2 K proměnám daného pracoviště v toku času viz: Janeček, P. 2017. Ústav etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v kontextu vývoje českých etnologických věd, *Studia Ethnologica Pragensia* 8, 1: 129–163.
 - 3 Vedle Františka Vrhela by mohly podobnou výjimku představovat i romistické výboje Jaroslav Skupnika, vzhledem k jejich výrazné metodologické i etické problematičnosti je ovšem v daném případě skutečnost, že již upadly v zapomnění, zcela na místě; více viz Jakoubek, M. 2011. O tom, kterak se ukázalo, že hloupým Honzou je především a přede všemi Jaroslav Skupnik. (*Ceci n'est pas une réponse à Skupnik*), *Český lid* 96, 2, pp. 183–186.
 - 4 Od druhého čísla sedmého ročníku (2016) přešla *Studia Ethnologica Pragensia* na formu monotematických čísel.

during the 70's?"⁵ Český čtenář již měl možnost se s částí Cohnova ciganologického díla seznámit v překladu jeho *Cikánů*, který v roce 2009 vydalo Sociologické nakladatelství,⁶ nyní se tak bude moci začíst do jeho práce v originále (nikoli však v Cohnově mateřštině).

Autora v pořadí druhého příspěvku „K realizácii zákona č. 74/1958 Zb. o trvalom usídlení kočujících osob na území Veľkej Bratislavy“ je českým a slovenským ciganologickým kruhům třeba představovat asi jen stěží. Svě vědecké ostruhy si vpravdě československý (resp. romsko-česko-slovenský) autor Rastislav Pivoň vydobyl již dávno, ať již jako spoluautor monografie o životě olašských Romů *Amaro Trajo*,⁷ či řadou neotřelých a ovšem často kritických studií na rozmanitá témata spojená s tzv. romskou tematikou.⁸ Progresivnost a kritický tón rozhodně nepostrádá ani jeho přítomný příspěvek, ve kterém Pivoň mj. dokládá, že dopad *Zákona č. 74/1958 Sb. o trvalém usídlení kočujících osob* na kočovné olašské Romy nebyl v mnoha případech, resp. na mnoha místech (dotyčnými Romy vnímán jako) tak dramatický a traumatický, jak je řadou autorů uváděno, a tedy, že ono tolik akcentované utrpení je mnohdy spíše součástí soudobé romské nacionální mytologie, resp. romistického „folkloru“, než historickou realitou.⁹

Třetí příspěvek představuje překlad studie „Cikáni v Bulharsku“, sepsané v roce 1962 bulharským badatelem a dlouholetým pracovníkem sofijského Etnografického ústavu Vasilem Marinovem. Zejména pro soudobou tuzemskou diskusi o povaze antropologie a etnologie/etnografie je Marinovova studie bezesporu zajímavá právě aplikovaným přístupem, který byl vlastní většině oborově spřízněných textů dané doby zdaleka nejen v Bulharsku. Jeho text totiž představuje svého druhu soupis vybraných prvků z oblasti cikánské materiální kultury, kdy základní metodou je popis a cílem na základě popisu sestavený komentovaný katalog položek. Epistemologická naivita daného podniku je až zarážející, přičemž takřka do očí bijícím způsobem kontrastuje zejména s konceptuálně a metodologicky velmi náročným terénem, ve kterém jsou usazeny texty západních antropologů té doby, těch zabývajících se ci-

5 Z emailové zprávy W. Cohna autorovi 1. listopadu 2017.

6 Cohn, W. [1973] 2009. *Cikáni*, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON); z angličtiny přeložil Marek Jakoubek.

7 Stojka, P. — Pivoň, R. 2003. *Amaro Trajo*, Bratislava: SD Studio.

8 Srov. např.: Pivoň, R. 2008. Formování romského národa a romština (především na školách), in: Hirt, T. — Jakoubek, M. (eds.). *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu 1999–2005*, Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti — Open Society Foundation, str. 93–102. Pivoň, R. 2009. Rituální nečistota — součást (nejenom) romské tradiční kultury, in: Jakoubek, M. — Budilová, L. (eds.) *Cikánské skupiny a jejich sociální organizace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, pp. 206–213 a mnohé další.

9 Daný moment je ostatně vlastní celé řadě nacionálních mytologií, tu českou nevyjímaje; rozdíl ovšem panuje v tom, že např. právě ta česká je nejen dlouholetým předmětem kritického badatelského zájmu, ale rovněž kritiky ze strany intelektuálů: srov. např. slavnou Čapkovu ironickou pasáž o „útisku a hoři“ z *Války s Mloky* (Čapek, K. [1935–1936] 1981, *Války s Mloky*, Praha: Československý spisovatel, p. 132; dostupné na: https://web2.mlp.cz/ko-web/00/03/34/75/66/valka_s_mloky.pdf).

kánskými/romskými skupinami nevyjímaje — srov. např. o sedm let starší (!) studii Fredrika Bartha „The social organization of a pariah group in Norway“,¹⁰ anebo o pár let mladší stať W. Cohna „Some Comparisons Between Gypsy (North American rom) and American English Kinship Terms“.¹¹

Studie René Starhona „Čávátka tachtěte suvel aneb lexikální romismy ve ‚světském argotu‘ se od ostatních příspěvků do jisté míry odlišuje. Jejím předmětem zájmu totiž nejsou Romové/Cikáni, ale „světští“, přesněji pak jejich jazyk a zejména lexikální výpůjčky z romštiny, které obsahuje. Vzhledem ke zjevné dobré orientaci Starhona v jazykovém i kulturní prostředí nositelů zkoumaného argotu si přitom nelze než přát, aby tento autor záhy předložil studii věnovanou nikoli jen jazyku (navíc jen jedné jeho složce) dané skupiny, ale této skupině jako takové, ideálně pak v komparativní perspektivě — vždyť „světští“ jsou, stejně jako Cikáni/Romové, jen jednou z mnoha „skupin, které nechtějí být začleněny“.¹²

Autory v pořadí páteho příspěvku „Vzdělání a výchova (u) Romů aneb *education vs. schooling*“ je autorská dvojice Lenka J. Budilová — Marek Jakoubek. Za využití distinkce mezi *schooling* (tedy formálním, školním vzděláváním v rámci státem zřizovaných institucí) a *education* (tedy výchovou a vzděláváním v rámci rodiny, resp. primárních skupin), kterou do výzkumu cikánských (travellerských) skupin zavedla britská antropoložka Judith Okely,¹³ ukazují, že nahlížet ve vztahu ke vzdělání a zaměstnanosti na Romy/Cikány optikou negativně předznamenanych termínů (nevzdělání, nekvalifikovaní apod.) je především výrazem etnocentrismu, resp. neschopnosti nahlédnout partikulárnost a kulturní podmíněnost vlastního vzdělávacího systému. Romové/Cikáni ale o školou předávané vzdělání svých dětí často nestojí ne proto, že by byli hloupí, nevzdělání a nedokázali by celou situaci adekvátně posoudit, ale proto, že cíle, jichž toto vzdělání umožňuje dosáhnout, z těch či oněch důvodů s příslušníky majoritní společnosti nesdílejí. Mají své, od těch našich odlišné, cíle a k jejich dosažení jim slouží jejich vlastní „vzdělávací systém“, který je vůči tomu majoritnímu kulturně paralelní.

Závěr sekce studií tvoří překlad textu „Případy koexistence dvou variant romštiny na stejném území na Slovensku“ jedné z klíčových osobností české vědecké ciganologie či — chcete-li — romistiky u nás, Jiřího Lípy. Původní anglický Lípův text vyšel již v roce 1979, jeho obsah tak pochopitelně v řadě ohledů odpovídá své době. Vzhledem k tématu, jemuž je věnován, jakož i k pozici, jakou jeho autor v československé

10 Barth, F. 1955. The social organization of a pariah group in Norway. *Norveg* 5: 125–144. Text je dostupný rovněž v českém překladu: Barth, F. 2000. Sociální organizace párijské skupiny v Norsku, in: Jakoubek, M. — Budilová, L. (eds.) *Cikánské skupiny a jejich sociální organizace*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, pp. 47–62; z angličtiny přeložil Marek Jakoubek.

11 Cohn, W. 1969. Some Comparisons Between Gypsy (North American rom) and American English Kinship Terms, *American Anthropologist*, vol. 71, no. 3, pp. 476–82.

12 Gmelch, S. B. Skupiny, které nechtějí být začleněny: Cikáni a jiné řemeslnické, obchodnické a zábavu poskytující menšiny, in: Jakoubek, M. (ed.) *Cikáni a etnicita*, Praha: Triton, str. 344–380; z angličtiny přeložil Marek Jakoubek.

13 Okely, J. M. 1983. *The Traveller-Gypsies*. Cambridge: Cambridge University Press.

(a ovšem světové) ciganologii zaujímá, je však bezesporné, že by jeho práce měly být dostupné i v jeho mateřštině, ideálně pak ve formě vydání jeho souborného díla (že J. Lípa nemá doposud ani své heslo na wikipedii je ostudou české romistiky).

Jak již bylo uvedeno, jednotlivé studie, zařazené do tohoto čísla časopisu *Studia Ethnologica Pragensia*, věnovaného „Romům v etnologické perspektivě“, se navzájem v řadě ohledů liší. Vzhledem k omezenému prostoru, které číslo časopisu, byť monotematické, skýtá, nebyla naše ambice o mnoho větší, než naznačit možnosti. Těch je bezesporu neskonale více, než se nám podařilo představit. Ciganologickou tematiku jsme tedy na stránkách našeho periodika sotva nakousli, vzhledem k její nesporné nosnosti pro etnologii by tak snad bylo nejpatričnější se k ní záhy vrátit v některém z dalších čísel.

Marek Jakoubek